

Uusi alkeiskielioppi.¹

VILHO MYRSKY—LAURI HAKULINEN: *Äidinkielemme* kirjoitus- ja kielioppi kansakouluja varten. Otava. Hki 1947.

Viime aikoina on äidinkielen opettajain piirissä paljon pohdittu kieliopin opetukseen ja oppikirjaan liittyviä seikkoja. Se kävi ilmi mm. viimekeväisillä äidinkielen opettajain päivillä, missä tästä asiasta käytiin vilkas keskustelu. Eräät puheenvuorojen käyttäjät kannattivat uudentyyppistä oppikirjaa, joka olisi ulkoasultaan hauska, kuvitettu, ja sisältäisi runsaasti harjoituksia. Toiset taas puolustivat vanhaa suppeata, vain asiatiedot sisältävää kirjaa, joka muodostaisi opetuksen rungon ja jonka lisäksi kukin opettaja saisi itse keksiä omia harjoitusesimerkkejään. Oppikouluja varten tarkoitettua uudenmallista kielioppia ei vielä ole ilmestynyt, mutta sen sijaan on päivänvalon nähnyt uusi kansakoulun kielioppi, opettaja Vilho Myrskyn ja dosentti Lauri Hakulisen toimittama »Äidinkielemme kirjoitus- ja kielioppi».

Irrallisessa lisälehtisessä tekijät esittävät periaatteita, joiden mukaan kirja on toimitettu. Äidinkielen opetuksen tarkoituksena on sekä kehittää oppilaan suullista ja kirjallista esittämistaitoa että antaa hänelle äidinkielen kieliopin perustiedot. — Harjoitustehtävät muodostavat pääosan kirjasta, ja teoreettinen aines on sen ohessa selkeästi esitetty. Erikoista huomiota on kiinnitetty sanavaraston kartuttamiseen sekä järkevän ja loogillisen asioiden esittämisen oppimiseen. Luonnollista ja vapaata ilmaisuja, joka lapsella on kouluun tullessaan, ei ole tukahdutettava ja kangistettava kaavoihin, vaan rikastettava ja kehitettävä oikeaan suuntaan.

Kirjan suunnitelmassa on eräs erikoisuus, joka lienee ollut vaikea toteuttaa, mutta jossa tekijät ovat hyvin onnistuneet: jokainen sivu muodostaa oman kokonaisuutensa, missään teksti ei jatku seuraavalle sivulle. Tämä on tarkoitettu avuksi opettajille, jotka joutuvat opettamaan kahta luokkaa yhtäikää samassa luokkahuoneessa. Alemmalla luokalla luetaan vain kunkin aukeaman vasemmanpuoleinen sivu, ylemmällä kerrataan tämä ja luetaan varsinaisesti oikeanpuoleinen sivu. Tämä on tietysti varsin edullista sekä alemman että ylemmän osaston oppilaille, koska edelliset eivät joudu näin ollen saamaan liian vaikeita läksyjä ja jälkimmäiset taas saavat oppia uutta toisenakin vuonna, jolloin he tuntevat paljon enemmän kiinnostusta asiaan. Kirjan rakenne ja ulkoasu ei ole tästä suunnitelmasta kärsinyt, päinvastoin se on hyvinkin vapaan ja hauskan näköi-

¹ Tyttönormaalilyseon äidinkielen konferenssissa 28. 9. 48 pidetty esitelmä.

nen. Typografinen asu on onnistunut. Tärkeimpien asiain kohdalla on marginaalissa viiva, ja yhteenvedot sekä kertaukset on ympäröity selvillä kehyksillä. Tekijät kehottavat oppilaita turvautumaan kirjaan neuvoa ja ohjetta tarvitessaan, ja reunaviivalliset ja kehystetyt säännöt ja yhteenvedot ovatkin helpot löytää.

Oppilaille osoitettu esipuhe on miellyttävä ja rohkaiseva ja ilmaisee kirjoittajain päämäärän: yleiskielen opettamisen ohella on pyrittävä rikastamaan oppilaiden elävää sanavarastoa myös kotimurteesta saatavan aineksen pohjalla.

Harjoitusten sisältö on vaihteleva, usein humoristinen, ei koskaan liian opettava eikä moralisoiva. Kerrotaan sienestämisestä, hiihtämisestä, soustelemisesta, poikien ja tyttöjen leikeistä, pikkuvauvasta, puista, elämistä jne. ja kaikista lyhyesti, hauskasti ja luontevasti. Joskus puhutaan verkon kutomisesta, polkupyörän hoidosta, kahvin keitosta tai muusta tutusta työstä ja niistäkin yhtä osuvasti ja suppeasti. Samaa on sanottava esimerkkilauseistakin, jotka ovat elävää ja ilmeikästä kieltä.

Oppilasta ovat varmaan mieluisia harjoitukset, joissa virkkeen alkua ja loppuosa on sekoitettu ja heidän on ne pantava oikeaan järjestykseen. Nehän ovat aivan kuin lastenlehtien kilpatehtäviä ja samalla ne kuitenkin opettavat loogista ajattelua. Säännöt ja opitun tiivistelmät on yleensä solutettu onnistuneesti tekstin joukkoon. Itsestään selviä ja oppilaille tuttuja asioita, esim. astevaihtelua, ei ole pyritty opettamaan, vaan on lähdetty siitä, mitä äidinkieltään puhuvat lapset osaavat luonnostaan. Täten on päästy monesta turhasta säännöstä ja päästy myös selittämästä vaikeita poikkeuksia, joita esim. astevaihtelussa on, ja voitu kiinnittää enemmän huomiota asioihin, jotka todella käytännössä tuottavat vaikeuksia oppilaille. Pari luullakseni uutta kieliopillista nimitystä on otettu käytäntöön: pariääntiö (diftongi) ja kaksoiskerake (geminaatta). Termien vieraskieliset nimitykset on myös mainittu, mikä on hyödyksi oppilaille mahdollisen tulevan vieraiden kielten opiskelun vuoksi ja myös siksi, että niitä opetellessaan he harjaantuvat ääntämään suomen kielelle vieraita äänteitä, jotka suomalaisen kuitenkin on osattava lausua. Sellaisista käsitteistä kuin nomini, partikkeli, aktiivi ja passiivi käytetään kauttaaltaan näitä kansainvälisiä nimityksiä, ilmeisesti kunnollisten omaperäisten termien puutteessa.

Mainittakoon vielä eräistä käytännöllisistä asioista, joita kirja tahtoo opettaa. S. 21 on harjoitus nimien panemisesta aakkosjärjestykseen. Aakkostamisen taidon oppii kunnolla vasta sitä työnään tehdessään, mutta koska kaikki joutuvat käyttämään puhelin- yms. luetteloja, on välttämätöntä, että jo nuorena opitaan periaate, jonka mukaan ne on järjestetty. — Sanavaraston kartuttamisen harjoittelua on monessakin paikassa. S. 34 esim. on pieni kertomus, joka kuvaa veistotuntia. Sen jokaisessa lauseessa on käytetty tehdä-verbiä, ja oppilaan on keksittävä, mitä sanoja eri lauseissa olisi sopivinta käyttää sen sijasta. Samalla sivulla on toisessa harjoituksessa virkkeiden alkuja, ja oppilaiden on keksittävä niihin mahdollisimman hauskat jatkot. S. 35 on pari sanaluetteloja, joiden perusteella on kirjoitettava kertomukset. Niissä on erityistä huomiota kiinnitettävä asioiden oikeassa järjestyksessä esittämiseen ja ilmeikkääseen kielenkäyt-

töön. S. 45 ja 46 olevissa pikku kertomuksissa on taas pantava erikoisesti painoa niiden hauskaan ja eloisaan esittämiseen. S. 52 oleva harjoitus on varmaan hyödyllinen; siinä on korjattava muotoja, joiden virheellisyydet johtuvat eri paikkakuntien murteellisesta ääntämisestä, esim. viimme, sydämmen, huommena, päälikkö.

5. ja 6. luokan oppimäärässä on alussa mainio harjoitus, joka opettaa esittämään asiat johdonmukaisesti — seikka, joka olisi kenen tahansa hyvä oppia. Sivulauseet ja lauseenvastikkeet on selkeästi ja monipuolisesti esitetty (s. 96—100). Selvästi ja mieleenjäädvästi on myös opetettu pilkun käytön kannalta tärkeät lauseet, joissa on yhteisiä lauseenjäseniä (s. 103—105), esim. *Silloin* minä olin vielä pieni eikä Tero ollut syntynytkään. *Sinä* luet *nyt* läksysi ja Aino menee nukkumaan. — Samoin ovat lukusanojen oikeinkirjoitusta koskevat ohjeet erittäin selkeät (s. 122—123). Käytännöllistä hyötyä on myös tehtävistä, joissa oppilaita harjaannutetaan laatimaan sanomalehti-ilmoituksia sanoja järkevästi lyhentämällä (s. 117). Oikeakielisyysseikkoja on tähdennetty mm. pronominiin käytön, paikallissijojen ja nominaalimuotojen yhteydessä.

Kirjan lopussa on mielenkiintoinen lisäys, jossa puhutaan sanojen rakenteesta, suomen kielelle ominaisista ilmiöistä, lainasanoista, vieraskielisten sanojen ääntämisestä sekä lyhennyksistä. Välimerkkien käytöstä siinä on seikkaperäinen kokonaisuus. Viimeisillä sivuilla on kieliopillista harjoitusaineistoa. Välimerkki- yms. harjoitustehtävien lisäksi niissä on suullisten ja kirjallisten harjoitusten aiheita, kuvia, jäsentelyjä, katkelmia jne., joista opettajille varmasti on paljon apua heidän koettaessaan saada harjoitusten aihevalikoimaa mahdollisimman monipuoliseksi. Aivan lopussa olevassa luettelossa olevat aiheet lienevät kyllä liian vaikeita kansakouluasteelle; ainakin osa niistä on vasta oppikoulun yläluokille sopivaa ainesta.

3. ja 4. luokan oppimäärässä on miltei joka sivulla harjoitus, joka on kopioitava vihkoon vain muuntaen verbien persoona- tai aikamuodot toisiksi. Tuntuu siltä kuin näitä samantapaisia harjoituksia olisi liian paljon: lieneekö niistä vastaavaa hyötyä? Erillisessä kirjan periaatteita selostavassa vihkosessa tekijät huomauttavat tästä seikasta ja mainitsevat, että tämänlaatuiset tehtävät ovat tulos kompromissista, koska vapaan kirjoituksen harrastaminen ei ole johtanut tarpeeksi hyvin tuloksiin, ja taas pelkän jäljentämisen käyttöä ei voi ajatellakaan. Tekijät puolustavat näitä tehtäviä vielä sillä, että niitä kirjoittaessaan lapsi oppii lukemaan järkevästi ja hänen ilmaisukeinonsa karttuvat, sekä että virheiden korjaus voidaan näin suorittaa vähemmällä vaivalla kuin jos olisi kirjoitettu vapaasti, jolloin olisi pakko tarkastaa jokaisen kirjoitus erikseen. — S. 17 on harjoitus, jonka ohjeessa sanotaan: Muunna kertomus niin, että vinoilla kirjaimilla painetut sanat tulevat virkkeissä ensimmäisiksi! »Pienessä harmaassa mökissä asuu Eeron isoisa. Eero juoksee hänen luokseen usein iltaisin, jne.» Mielestäni olisi ollut lisäohjeeksi mainittava, että virkkeiden muidenkin sanojen järjestys muuttuu huomattavasti, jos kursivoidut sanat pannaan virkkeen alkuun. — Samoin s. 41 kehoitetaan vain muuntamaan virkkeet niin, että kun -lause tulee jokaisessa ensimmäiseksi, mutta virkkeissä tapahtuu sanojen muutoksiakin, joista mielestäni olisi ollut syytä

huomauttaa, esim. Karhukin pysähtyi hämmästyneenä, kun se huomasi emännän. — S. 90 on harjoituksessa lause: »Se on sama tuttavani kenet tapasimme kesällä». Allekirjoittaneen korvaa loukkaa pahasti ken-sanankäyttäminen relatiivipronomina.

Lopuksi haluaisin puuttua teoksen kuvitukseen, jonka on suorittanut kuvittajana paljon käytetty taiteilija Eeli Jaatinen. Varsinkin alaluokkien oppijaksossa on miltei joka sivulla kuva, yleensä aiheeltaan hyvinkin hauska. Mutta kuvat eivät ole niin herttaisia ja karakteristisia kuin niiden tällaisessa kirjassa tulisi olla. Varsinkaan pikkulasten ja vauvojen kuvat eivät ole oikein lapsen näköisiä, ja useat muutkin figuurit ovat varsin jäykkiä. Olisi ollut toivottavaa, että kuvitus olisi uskottu taiteilijalle, joka todella osaa piirtää lapsia ja lapsille. S. 22 vasemmassa yläkulmassa on kuva taloa rakentavasta rotasta. Sen alla sanotaan mm.: »hirret veisti, laati s i l l a ». Ja taiteilija on piirtänyt rotan rakentamassa siltaa talonsa ulkopuolelle pitkin mäenrinnettä! Pitäisi kai olla tuttu asia, että silta itämurteissa merkitsee lattiaa. Lapsia ei saa johtaa harhaan virheellisellä kuvalla.

Kaiken kaikkiaan: erittäin rikas kirja, josta sekä opettajat että oppilaat taatusti tulevat pitämään. Niin kauan kun oppikouluja varten ei ole omaa vastaavanlaista kielioppia, voi tätä mainiosti käyttää ainakin keski-koulun ala-asteella.

Ritva Peltonen.